

Rikkautta, rakkautta ja rosvoutta

Lapin kultamaiden tarinat antavat valmiita aiheita elokuville. Lemmenjoen pioneeri-ajoista kertovasta *Heittiön vaellus* -romaanista voisi olla elokuvaksi. JUHANA UNKURI TEKSTI

Tukkilaiset, poroelinkeino ja saamelaiskulttuuri ovat usein kerronnan lähteinä, kun suomalainen elokuva kertoo Lapista.

Kullankaivua käsitteleviä fiktiivisiä elokuvia on vain kourallinen.

–Kullankaivu-aiheisten elokuvien vähäisyys on yllättävääkin, koska Lapin kultamailta löytyisi paljon hyviä tarinapohjia ja valmiita tarinakokonaisuuksia, pohtii Lapin Kullankaivajain Liiton toiminnanjohtaja Kai J. Rantanen.

Rantanen on harjoittanut kullankaivua 28 vuoden ajan, ja hän on perehtynyt laajasti Lappi-aiheisiin elokuviin ja Lapin kultamaiden tarinaperinteeseen.

–Historian tarinat sisältävät rikkautta, rakkautta ja rosvoutta luonnonkauniissa maisemissa, joten lisävärittämistään ei oikeastaan tarvittaisi, hän jatkaa.

”Lemmenjoen pioneeriaikoihin sijoittuvassa kiihkeässä kehitystarinassa on valmis draamallinen kaari.”

KAI J. RANTANEN

Kullankaivajain Liiton toiminnanjohtaja

NELJÄ EHKÄ merkittävintä Lapin kullankaivu-aiheista elokuvaa ovat aikajärjestyksessä *Työn sankarilaulu* (1929), *Rovaniemen markkinoilla* (1951), *Kolme miestä* (1984) ja *Lapin kullankimallus* (1999).

Lisäksi aihe on toiminut muutamissa elokuvissa juonen kullassa.

–Aiheesta tehdyissä elokuvissa ei ole niinkään korostunut kullankaivu, vaan ihmis-kohtalot ja tarinat sen ympärillä. Osassa elokuvista on välittynyt myös aitoa tekemisen tunnelmaa. Romanttisista elementeistään huolimatta kullankaivu on pohjimmiltaan raakaa työtä, sanoo Rantanen.

Laadukkaan kullankaivua käsittelevän elokuvan tekeminen ei ole välttämättä halvimasta päästä. Rantanen uskoo, ettei tämä ole perimmäinen syy elokuvien vähyteen.

–Syynä lieenee pikemminkin se, että kullankaivu on edustanut kautta aikojen lähinnä marginaalikulttuuria. Tarina ja tekijä eivät ole kohdanneet sen useammin.

Kullankaivu on ollut historian saatossa vaihtelevasti esillä. Suomen suurimmat kultaryntäykset olivat 1860- ja 1870-lukujen vaihteessa Ivalojoella ja 1940-luvun lopulla Lemmenjoella.

–Muuten Lapin kullan historia on ollut aaltoliikettä, johon on vaikuttanut muun muassa kullan maailmanmarkkinahinnan eläminen.

HETI TOISEN MAAILMANSODAN jälkeen kullankaivu oli elokuvateatterien vakioaineistoa. Niissä näytettiin ennen varsinaista elokuvaa alkukuvia, joiden aiheisiin lukeutui myös Lemmenjoen kulturalöydöt.

Rantanen uskoo tämän vaikuttaneen osaltaan siihen, että sadat eteläsuomalaiset lähtivät sotien jälkeisinä vuosina Lappiin etsimään onneaan.

Rantasen mielestä suuri suomalainen kullankaivu-aiheinen elokuva on vielä tekemättä. Hänen mukaansa siinä olisi hyvä keskittyä juuri Ivalojoen tai Lemmenjoen kultaryntäykseen.

–Ivalojoen tapahtumat toimisivat ehkä parhaiten historiallisena epookkina. Elokuvassa ei varmaankaan kannattaisi yrittää hallita suurta kokonaisuutta, vaan fokusoida jokin tietty näkökulma ja seurata yhtä tarinaa, Rantanen visioi.

LEMMENJOEN tapahtumista on Rantasen mukaan olemassa jo valmis, sellaisenaan filmattavissa oleva tarina.

Raimo O. Kojo on tehnyt kultaryntäyksen keskeisiin toimijoihin kuuluneesta **Heikki Kokosta** *Heittiön vaellus* -romaanin, joka pohjautuu Kokon omaelämäkerralliseen tekstiin.

Raimo O. Kojo julkaisi vuonna 1979 kultaryntäyksen keskeisiin toimijoihin kuuluneesta Heikki Kokosta elämäkertaromaanin nimeltä *Heittiön vaellus: Kullankaivaja Heikki Kokon elämäntarina*. Kojo muokkasi kirjan valmiiksi Kokon omaelämäkerrallista tekstistä.

–Lemmenjoen pioneeriaikoihin sijoittuvassa viiden vuoden mittaisessa kiihkeässä kehitystarinassa on valmis draamallinen kaari. Toivon mukaan joku elokuvantekijä tarttuu tähän tai johonkin muuhun lappilaiseen kullankaivu-tarinaan.

ENSIMMÄINEN Lapin kullankaivu -elokuva tehtiin jo suomalaisen elokuvan varhaisina vuosikymmeninä.

Kalle Kaarnan ohjaama ja **Katri Viidan** käsikirjoittama mykkäelokuva *Työn sankarilaulu* vuodelta 1929 on osittain tehdasseu-

KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI

REINO HELISMAA (vas.) esitti köyhää geologia Roope Kormua ja Esa Pakarinen lentojatkä Severi Suhosta komediassa Rovaniemen markkinoilla.

VESA VIERIKKO oli pääosassa Åke Lindmanin ohjaamassa elokuvassa Lapin kullan kimallus.

dulle ja osittain Lapin kultamaille sijoittuva fiktiivinen kolmiodraama.

Tekijät tarttuivat aihevalinnallaan lähes tuoreeltaan 1920-luvun puolivälissä olleeseen pienimuotoiseen kultaryntäykseen. Ulkokuvat otettiin autenttisilla tapahtumapaikoilla Oy Ivalojoen Ab:n kultakaivoksilla Laanilassa sekä Hangas-, Laani- ja Tolosjoen rannoilla, joissa kuvattiin varsinaiset kullanhuhdontakohtaukset.

Elokuvan kuva-aineisto tuhoutui Adams-Filmin tulipalossa vuonna 1959, eikä käsikirjoitustakaan ole säilynyt.

– TYÖN SANKARILAULUSSA oli kotimaisen elokuvan ensimmäiset mittavimmat raaka-ainat luonnossa tehtyt ulkokuvaukset. Lopputulos sai lehdistöarvioissa lähes ylistävää palautetta, Kai J. Rantanen kertoo. – Työn sankarilaulussa oli teollista näkökulmaa kullannetsintään. Tuohon aikaan oli suuria haaveita alkaa tuottaa kultaa teollisesti emäkalliota hyödyntäen. Sitä ei lopulta löytynyt ja Helsingistä rahoituksensa saaneet yhtiöt menivät konkurssiin.

Rantanen toteaa muiden kotimaisten kullankaivu-elokuvien kertovan lähinnä individualististen, yksittäisten miesten tai miesporukoiden pyrkimyksistä löytää kultaa ja tulla samalla onnellisiksi. Yksi niistä on Reino Helismaan käsikirjoittama ja Jorma Nortimon ohjaama *Rovaniemen markkinoilla*.

Rillumarei-komediassa lentojatkä Severi Suhonen (Esa Pakarinen) ja Julle Iloinen (Jorma Ikävalko) sekä köyhä geologi Roope Kormu (Reino Helismaa) matkaavat pohjoiseen kullankaivuun.

Vuonna 1951 ensi-iltansa saanut elokuva tarttui tuoreeltaan Lemmenjoen kultaryntäys-teemaan. Elokuvaa kuvattiin pääosin Rovaniemellä sekä Inarin Kaunispaällä ja Alajoella. Varsinaiset kullankaivujaksot kuvattiin Malmin ampumaradan ympäristössä Helsingissä.

– Päähenkilöt ovat reiluja jätkeä, joille Lapin edustaa Helismaan sanoin vihreän ja keltaisen kullan maata. Miljö ja maisema nähdään arvokkaana, toisaalta elämän ilmiöihin on myös vähän reippaampaa ja suoraviivaisempaa otetta. Ehkä me nykyajankin kullankaivajat olemme Helismaan maailman kuvan todeksieläjiä, Helismaan ja kumppaneiden sielunveljiä, Rantanen luonnehtii.

Rovaniemen markkinoilla oli kansan suuresti rakastama, mutta monien aikalaiskriitikoiden halveksima. Uuden sukupolven kriitikot ovat löytäneet siitä myös ansioita.

Virke Lehtisen ohjaama *Kolme miestä* vuodelta 1984 käsittelee Ivalojoen 1860- ja 1870-lukujen vaihteen kultaryntäystä. Käsikirjoittajina toimivat Lehtisen ohella kirjailija Veikko Huovinen ja Radioteatterin drama-

turgi Solja Kievari. Elokuva keräsi niukasti katsojia, eivätkä kriitikotkaan olleet erityisen myönteisiä. Kiitosta tuli lähinnä ympäristön ja työn dokumentoinnista.

– Kuvauksissa oli lähes sata Kutturantien varren aikalaiskaivajaa tai muuta paikallista avustajaa. Ammattinäyttelijöitä oli vain muutama. Kuvaukset tapahtuivat aidoilla paikoilla sen ajan nykyistä raskaammasta kuvauskalustosta huolimatta. Elokuvassa on mahtavia maisemia ja paljon aitouden henkeä, Rantanen kehuu.

KESKEISIMMÄKSI kullankaivua kuvaavaksi elokuvaksi Rantanen nostaa Åke Lindmanin ohjaaman Lapin kullan kimalluksen vuodelta 1999.

Ajatus Ivalojoen kultaryntäyksestä kertovasta elokuvasta alkoi itää Lindmanin mielessä jo hänen näytellessään vuonna 1952 *Valkoinen Peura* -elokuvassa, jolloin Lindman kuuli tarinoita Ivalojoen Kullasta. Sitten hän perehtyi aiheeseen lisää lukemalla sekä haastatteleamalla kullankaivajia ja asiantuntijoita.

Lindmanin pitkäaikainen unelma oli monta kertaa vähällä toteutua ja tuhoutua. Lopulta hän sai toteutettua aiheesta elokuvan ja 3-osaisen tv-sarjan. Niihin teki käsikirjoituksen lappilaislähtöinen Heikki Vuento ja asiantuntijana toimi Lapin kullanhistorian perinpohjaisesti tunteva **Sepo J. Partanen**.

Yli 16 miljoonaa markkaa maksaneessa elokuvassa oli lähes sata näyttelijää ja yli kolmesataa avustajaa.

– Tuskin 90-luvun puolivälissä kukaan muu kuin Lindman olisi pystynyt hankkimaan tähän projektiin rahoitusta. Elokuva kuvattiin suurelta osin autenttisilla tapahtumapaikoilla Ivalojoella. Kullankaivua on niin ikään kuvattu autenttisen tuntuisesti.

– Jos elokuvasta hakee jotain heikkoutta, niin ehkä se kärsi jonkin verran samassa yhteydessä tehdystä tv-sarjasta. Kaikkia juonenkulkua ja henkilöitä ei onnistuttu aukaisemaan elokuvan puitteissa. Tv-sarjan katsoessaan tarina täydentyi.

KOLME MIESTÄ ja Lapin kullan kimallus olivat paikallisille kullankaivajille ja asukkaille merkittäviä aikalaiskokemuksia.

– Kuvauksiin liittyy paljon anekdootteja ja kommelluksia, joista kerrotaan varsinkin kullankaivajayhteisöissä edelleen tarinoita, Rantanen sanoo.

Edellä esiteltyjen elokuvien lisäksi Lapin kultamaat ovat olleet tarinan osa tai tausta ainakin elokuvissa *Muurahaispolku* (1970) ja *Kummeli Kultakuume* (1997) sekä *Villi Pohjola* -trilogiassa: *Villi Pohjola* (1955), *Villin Pohjolan kulta* (1963) ja *Villin Pohjolan salattu laakso* (1963).